

Ekonomické mýty a manipulácia v médiách

Economic myths and manipulation in media

Abstrakt

Autor opisuje mechanizmus manipulácie s informáciami o ekonomických procesoch. Ide o mýty týkajúce sa ekonomickej krízy, trhu nehnuteľností, eura, zlata, ekonomických cyklov. Mýty sa zakladajú na téze pozostávajúcej z dvoch komponentov. Prvý komponent je pravdivý. Druhý pozostáva zo zmanipulovanej informácie.

Kľúčové slová: médiá, ekonomika, ekonómia

Abstract

Author describes a mechanism for handling information about economic processes. These are the myths relating to the economic crisis, the real estate market, the euro, gold, economic cycles. Myths are based on an argument consisting of two components. The first component is true. The second consists of manipulated information.

Key words: mass media, economy, economics

Úvodom

O príčinách krízy a fungovaní niektorých stránok ekonomiky sa v médiách objavilo veľa objektívnych a aj neobjektívnych informácií. Mnohé z nich sa zakladajú na konšpiračných teóriách. Konšpiračná teória alebo teória sprisahania je názor na ľubovoľnú tému, ktorý predkladá, že istá skupina ľudí vedome a tajne pôsobí v neprospech inej skupiny ľudí. Vyznávači konšpiračných teórií si obyčajne myslia, že touto skupinou je vláda, predstavitelia tajných organizácií, jedného alebo viacerých spoločne pôsobiacich podniku alebo predstavitelia národov alebo náboženstiev, niekedy aj mimozemské civilizácie. Autor sa venuje najrozšírenejším mýtom – eurozóna sa rozpadne, za krízou stoja privátne banky, výnosy prvého piliera sú vyššie ako druhého a iné.

1 Mechanizmus mýtov

Ekonomické bludy, mýty, teórie sprisahania treba najprv pomenovať korektne. Sú to nie celkom pravdivé, alebo úplne klamlivé predstavy o ekonomických procesoch. Ich autori deformujú poznatky v ekonomike prostredníctvom jednoduchého mechanizmu. Vytvárajú tézy, ktoré sa skladajú z dvoch častí. Prvá vychádza z reálnych faktov, druhá nie je skonštruovaná na základe empirických faktov, ale skonštruovaná na základe autorovho

osobného presvedčenia. Tým dochádza k manipulácii s faktami. Zmanipulované informácie o ekonomike sú v súčasnosti jedným zo základných nástrojov stránickej propagandy, ktorú s väčším, či menším úspechom šíria masové, ale aj špecializované médiá. Manipulácia má dosť veľký vplyv na ekonomické správanie ľudí, na ich rozhodnutia vo vzťahu k spotrebe, alebo k investovaniu nasporených finančných prostriedkov. Niekedy sa môžeme stretnúť s tým, že šírené zmanipulované informácie o vytvárajú dojem, že ekonomické procesy sú niečím, za čím stojí niekto neznámy, nepoznaný. Manipulácia s informáciami o ekonomike v médiách má živnú pôdu hlavne v situácii, keď publikum má o nich málo informácií, ale žiadne informácie. To, či manipulácia s informáciami o ekonomike dostane priestor v médiách závisí od toho, či v médiách pracujú profesionáli, alebo amatéri.

2 Výber informácií

V toku informácií medzi zdrojom informácií a publikum hrá dôležitú úlohu proces, ktorý sociálny psychológ Kurt Lewin pomenoval pojmom gatekeeping. Skúmal čo ľudí motivuje k nákupom. V súčasnom slova zmysle to znamená „proces výberu informácií vpustených do médií súvisiaca najmä s mocou, ktorú získava jedinec, ktorý disponuje informáciami. V oblasti mediálnych výskumov termín po prvý raz použil David Mannig White v päťdesiatych rokoch minulého storočia. Skúmal ako editori, teda zamestnanci médií, ktorí sa zaoberajú konečným výberom materiálov reportérov a ich úpravou pred zaradením na stránky novín. Stručne povedané zajímalo ho čo editori vyberajú medzi správami. Skúmal, či editori konajú premyslene, alebo intuitívne, alebo racionálne, alebo iracionálne. Prišiel s pojmom The Gate Keeper (strážca brány). Výber prebieha na základe predpokladu o tom, čo by mohlo uspokojiť publikum. Okrem editorov sú strážcami brán tiež zamestnanci agentúr, alebo reportéri. Všetky osoby, ktoré sú zapojené do produkcie obsahu médií viac, či menej ovplyvňujú nielen to, čo sa dostane do médií, ale aj v akej forme, a teda k publiku. Znamená to, že editori sa rozhodujú veľmi subjektívne. Žiadne z masových médií nie je stopercentne objektívne.

Nižšia úroveň pravdivých informácií o ekonomike má niekoľko príčin. Prvou je zámer. Politici, alebo ekonómovia, ktorí pracujú v ich prospech nepracujú s objektívnymi faktami, ale vo väčšine prípadov základného sociálno-psychologického mechanizmu stereotypu. Podľa neho úspechy ekonomiky sú výsledkom stavu ich vnútorných charakteristík prostredia, a neúspechy sú príčinou stavu vonkajšieho prostredia. Úspechy konkurenčného subjektu sú vecou náhodného stavu vonkajšieho prostredia a neúspechy stavu vnútorných kvalít.

Manipulácia s informáciami o ekonomike je možná kvôli nedostatku vedomostí. Ak by sa zlepšovalo ekonomické vzdelanie priemerného obyvateľa krajiny, elita krajiny by nemohla prostredníctvom médií poskytovať niektoré klamlivé mýty. Ak sa aj stretne s vynikajúcimi manažérmi, úradníkmi a podnikateľmi, ktorí sú poprednými odborníkmi v svojej oblasti, často majú veľmi zvláštne predstavy o fungovaní ekonomiky ako celku. Jednou z typických téz, ktorá nie je pravdivá je tvrdenie o tom, súčasná kríza sa odlišuje od tých predchádzajúcich.

Nedostatky ekonomického vzdelania sú spojené s tým, že nie všetky vzdelávacie inštitúcie sú prepojené na prax a nerobia aplikovaný výskum, ktorý by nachádzal bezprostredné uplatnenie v praxi. Ďalšou z príčin je to, že niektorí autori nevytvárajú databanky vlastných špecifických údajov. Nedostatok vlastných kvalitných údajov v oblasti ekonomického výskumu sa automaticky prejavuje v informáciách poskytovaných médiám a tým môže vyvolať automatické nedôveru k nim.

3 Príčiny manipulácií

Generovanie predstáv o fungovaní ekonomiky má okrem rezerv v poznaní reálnej ekonomiky, ale aj politickej ekonómie niekoľko základných príčin. Mechanizmu vytvárania mýtov má niekoľko podôb. Prvou je neexistencia viery v ekonomickú vedu, ktorá sa prejavuje vo výrokoch, je to úplne inak, nevieme čo za tým, ekonomika je niečo diabolské, nebudeme sa tým zaoberať, alebo matematika nemôže postihnúť tak ako je to naozaj, nemôžeme do toho vidieť, tlačí sa veľa peňazí. Medzi najrozšírenejší zdroj ekonomických mýtov, ktoré prenikli na trh takzvaných ekonomických a takzvaných poznatkov je monografia Čo (ne)musíte poznať, ktorá prináša približne 70 rokov staré poznatky o fungovaní ekonomiky. Je v nej tvrdenie, že najväčšie finančné prostriedky sú zhromaždené v súkromných bankách rodín Rotschildovcov. Je to výmysel hodný Protokolov sionských mudrcov, pretože komerčná banka s najväčšími finančnými aktívami je China Commercial Bank, ktorá mala pred časom najväčší verejný úpis akcií na svete. Vyššie uvedená táto monografia je v súčasnosti zdrojom informácií pre laickú a bohužiaľ aj odbornú verejnosť.

4 Vybrané mýty

Pozrime sa na niekoľko základných mýtov o ekonomike, ktoré šíria slovenské médiá, ktoré pochádzajú z autorských dielní „odborníkov“.

Súčasná kríza nikdy predtým v tejto podobe nebola. Pravdivá je len prvá časť výroku, ekonomika v minulosti nemala súčasnú podobu, lebo v minulosti sa nemohli vyrábať súčasné tovary a poskytovať dnešné služby. Krízy boli, lebo sú súčasťou ekonomického cyklu. Akákoľvek ekonomika má cyklický vývoj. Ekonomické cykly je kolísaniami ekonomickej aktivity (konjunktúry), ktorých podstatou je opakujúce sa stlačenie (ekonomický pokles, recesia, depresia) a rozšírenie (rast). Ekonomické cykly majú periodický charakter. Teoretická škola neoklasickej syntézy cykly interpretuje ako kolísania okolo dlhodobého trendu rozvoja ekonomiky. Deterministický pohľad príčiny ekonomických cyklov vidí v predpovedateľných celkom určitých faktoroch, ktoré sa formujú v štádiu rastu (faktory poklesu) a poklesu (faktory rastu). Stochastický (náhodný) pohľad vychádza z toho, že cykly sú podmienené faktormi náhodnej podstaty a predstavujú reakciu na vnútorné a vonkajšie podnety. Ekonomická teória pozná krátkodobé cykly zásob Josepha Kitchina (3-5 rokov), cykly fixných investícií Clémenta Juglara (7-11 rokov), cykly (rytmy) infraštruktúry Simona S. Kuznetsa (15 – 20 rokov), dlhé technologické cykly Nikolaja Kondratieva (50-60 rokov). Danú typológiu zaviedol ekonóm Joseph Schumpeter v práci Business Cycles. V slovenskom jazyku nevyšla.

Kríza je výsledkom bubliny, ktorú spôsobili finančné trhy odtrhnuté od reálnej ekonomiky. Toto tvrdenie je pravdivé len v jednej časti. Hodnota finančných trhov vysoko prevyšuje hodnotu produkcie vyrobenej v reálnej ekonomike. Peniaze sú tiež tovarom, s ktorým sa obchoduje. Bublina na finančných trhoch boli už veľmi dávno. Jednotný názor na príčiny vzniku ekonomických bublín v ekonomickej teórii neexistuje. Existujú hypotézy, ktoré vidia príčiny ekonomických bublín ako dôsledok neurčitosti skutočnej hodnoty, výsledok špekulácií, prípad obmedzenej racionality, výsledok cenového kartelu veľkých investorov. Jednou z prvých bublín bola Tulipánomania v Holandsku v rokoch 1635 – 1637 keď hodnota finančných trhov nepresahovala, a ani len nedosahovala hodnotu tovarov a služieb reálnej ekonomiky. Za ňou nasledovala bublina Spoločnosti južných morí a firmy Missisipi (1720), obchodovania s akciami Východoindickej spoločnosti (1784) obchodovanie

s akciami United Copper Company (1907) a mnoho iných. Bublina nie sú závislé len od stavu finančných trhov.

Kríza je výsledkom bubliny na trhu nehnuteľností v USA, zadlženie obyvateľov neklesá. Bublina na trhu nehnuteľností bola a je aj v mnohých iných krajinách. Príčinami vzniku bubliny môže byť rast dostupnosti hypotéky, zníženie úrokových sadzieb, zlepšenie podmienok zdaňovania nehnuteľností, daňové výhody pre majiteľov cenných papierov, cez ktoré sú financované nehnuteľnosti a podobne. Napríklad v rokoch 1986-1991 bola bublina nehnuteľností v Japonsku, ktorá sa začala oveľa skôr ako v USA. V Austrálii začali ceny nehnuteľností stúpať mierne od roku 1985 ročne o 3% a po roku 2000 ešte vyšším tempom. Ceny nehnuteľností prestali stúpať až v minulom roku keď začali mierne klesať. V Rumunsku ceny nehnuteľností stúpali v rokoch 2002 až 2007 keď ceny nehnuteľností stúpili desaťnásobne. Trh nehnuteľností sa nemôže posudzovať izolovane od menovej politiky, ktorá určuje ceny pôžičiek a nehnuteľnosti a iných faktorov, ktoré ovplyvňujú ceny bytov, domov a celého realitného trhu. Na záver si dovoľujeme dodať, že úvery na nehnuteľnosti pre obyvateľov v USA podľa štatistík Federálneho rezervného systému klesli ku koncu roku 2010 o 4,5 %, ku koncu roku 2011 klesli o 3,7% a ku koncu minulého roku o 1,1%. Zadlženie obyvateľov neklesá tak, že klesá.

Euro zanikne, skrachuje, eurozóna sa rozpadne, zmení na dve menové zóny. Tieto tvrdenia často v médiách prinášajú aktívni hráči na finančných trhoch. Už dva roky sa v médiách vyskytujú informácie (názory), že spoločná mena Európskej únie euro buď zanikne, eurozóna sa rozpadne, rozdelí sa na dve eurozóny, jedno euro bude pre severné krajiny EÚ, druhé pre južné členské štáty. Euro prežije bez periférnych krajín ako je Grécko, Španielsko, Taliansko, Portugalsko. Podľa iných tvrdení sa niektoré krajiny vrátia k vlastnej mene, podľa iných budú v niektorých krajinách obiehať paralelne dve meny, prípadne že z eurozóny je možné vystúpiť. Ďalší „experti“ tvrdia, že pre záchranné mechanizmy Európskej únie je ich zánik a podobne, prípadne úvery z eurovalu vlastne majú význam len v prípade, ak by slúžili na prekonanie dočasného nedostatku peňazí. Európska komisia a Európska centrálna banka však robia všetko pre to, aby zachránila euro. Prejavuje sa to v poklese cien dlhopisov niektorých krajín.

Papierové peniaze je potrebné nahradiť zlatým štandardom. Zlatý štandard je menový systém, v rámci ktorého môže centrálna banka tlačiť nové peniaze len do výšky zodpovedajúcej hodnote vlastných zlatých rezerv. Mena je teda krytá zlatom a centrálna banka by mala byť v tomto systéme schopná kedykoľvek bankovky za daného kurzu za zlato vymeniť. Spojené štáty používali zlato ako základ pre ocenenie amerického dolára asi 180 rokov, ako prezident Richard Nixon v rámci ropnej krízy na začiatku sedemdesiatych rokov rozhodol túto prax ukončiť. To, že zlatý štandard skončil svoju existenciu za čias prezidenta Richarda Nixona nie je pravda. Po druhej svetovej vojne existoval len formálne, a americké doláre nebolo možné vymeniť za ich hodnotu zodpovedajúce množstvo zlata. V menovej politike platí, že množstvo peňazí by malo zodpovedať množstvu vyprodukovaných tovarov a služieb. Autori tohto mýtu nehovoria kde by vyťažili také množstvo zlata, ktoré by im zodpovedalo v súčasnosti.

Dôchodkové fondy majú nižšie výnosy ako prvý pilier. Na Slovensku existujú dva typy dôchodkových fondov. Prvým sú povinné dôchodkové fondy, ktoré sa platia po vstupe na pracovný trh. Druhým sú dobrovoľné dôchodkové fondy, v ktorých si zamestnanec môže a nemusí sporiť. Oba typy fondov sú vytvárané zo súboru cenných papierov označovaných ako portfólio. Tvoria ich majetkové cenné papiere (akcie) a dlhové cenné papiere (dlhopisy)

a hotovosť uložená v bankách. Z čoho stúpa ich hodnota? V prípade akcií môže stúpať ich cena na trhu, alebo firmy, ktoré ich vydali vyplácajú dividendy. Hotovosť uložená v bankách prináša fondom úroky. Preto, aby sa v prípade poklesu cien akcií kompenzovali straty, fondy kombinujú akcie v rôznych pomeroch s dlhopismi. To čo fondy zarobia vďaka cenám a úrokom z dlhopisov a vkladov v bankách to sú výnosy. Pojmom prvý pilier sa označujú priebežne financované dôchodky, ktoré sa vytvárajú tak, že ekonomicky aktívni obyvatelia platia Sociálnej poisťovni a tá vypláca dôchodky dôchodcom. Druhý pilier sú povinné fondy, tretí pilier dobrovoľné dôchodkové fondy. Hodnota dôchodku vyplácaného Sociálnou poisťovňou sa určuje zákonom. Prvý pilier nemôže mať výnosy, lebo nemá dividendy a ani len úroky. Preto sa prvý pilier nedá porovnávať s druhým.

Záverom

V médiách okrem vyššie spomínaných markantných príkladov ekonomických nezmyslov existuje ešte veľa podobných prípadov manipulácie ekonomickými informáciami. Pramenia z neznalosti tých, ktorí ich generujú, ale aj tých čo ich prinášajú publiku. Na ich prekonanie je potrebná vôľa médií, ale aj osôb, ktoré ich médiám ponúkajú. Napriek tomu, že médiá sami o seba tvrdia, že sú objektívne nie je to tak. Ich manipulácie často napomáhajú udržiavaniu ideologických stereotypov a bludov.

Použitá literatúra

1. SUPEKOVÁ, S., NAGYOVÁ L. Politika kvality Európskej únie: uplatnenie v členských štátoch a v Slovenskej republike so zreteľom na spotrebiteľské správanie / Soňa Supeková, Ľudmila Nagyová. - 1. vyd. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2011. - 116 s. : il. - ISBN 978-80-552-0618-9.

Vladimír Bačišin
Paneurópska vysoká škola
Fakulta ekonómie a podnikania
Tematínska 10
851 01 Bratislava
vladimir.bacisin@gmail.com